

CUVÂNT-ÎNAINTE

Având la bază o teză de doctorat, cartea de față propune o cercetare necesară și inovatoare, întrucât tema nu cunoaște abordări științifice din punct de vedere lingvistic.

Complexitatea cercetării reiese din mai multe aspecte: bibliografia recentă, perspectivele teoretice aplicate în domeniul poeziei, oportunitatea de a deschide o nouă direcție de interpretare aplicând modele de analiză din domenii variate: lingvistică, poetică cognitivă, semantică, stilistică, antropologie, pragmatică. Cercetarea se bazează pe o abordare atât descriptivă, cât și interpretativă, iar obiectivul central al cărții este direct legat de valorificarea existenței „ca mod de poezie” (sintagmă preluată de la Andrei Terian¹), într-o manieră aplicată, raportată la felul în care se construiește și se manifestă un discurs poetic transparent. Literatura fiind o formă specifică a experienței cotidiene, cogniția devine parte esențială a capacității noastre generale de a identifica sensul lumii. „Cercetările recente din lingvistica cognitivă probează că sensul nu se regăsește tot atât de mult în limbaj, pe cât este accesat de acesta, limbajul fiind produsul unor procese cognitive globale care permit omului să-și conceptualizeze experiențele”². Teoriile de acest fel ale unor lingviști constituie suportul unor teorii literare, în sensul în care textele literare sunt produsul unor minți conștientizatoare, iar interpretările lor sunt fixate în contextele socio-culturale și fizice în care au fost create și receptate. Totodată, autoarea vizează interferența rezultatelor derivate din cercetările specialiștilor asupra limbajului din perspectivă cognitivă, respectiv integralistă. „Preocupată în aceeași măsură de dimensiunea lingvistică și psihologică a textului literar, poetica cognitivă înțelege literatura drept formă specifică a experienței umane contingente, în mod deosebit, a cogniției, ca manieră de acces la înțelesurile lumii”³.

Autoarea folosește o abordare interpretativă, centrul de interes al acestei cercetări nefiind stabilirea relațiilor de tip cauză-efect, ci studierea modalităților în care poetul nuanțează fațetele limbajului și modalitățile de expresie prin care se exprimă reperele tematice pe care se structurează relația sa cu lumea, cu sine, cu Logosul. Specificul și necesitatea acestei metode de investigație textuală va aborda textul poetic ca unitate a comunicării (din perspectivă pragmatică, semiotică, gramaticală), contextul, conotațiile implicite ale contextului etc.

Cercetarea este menită să acopere toate fațetele parcursului exegetic propus și expune în detaliu cadrul teoretic, rolul lingvisticii și al poeziei cognitive în analiza întreprinsă, descrierea metodologiei de cercetare, rezultatele obținute, prezentarea și analizarea rezultatelor obținute și o serie de concluzii atent formulate.

¹ Terian, A., *Existența ca mod de poezie*, în Ziarul de Duminică, 26 ianuarie 2001.

² Vezi *infra*, *Introducere*, p. 1.

³ *Ibidem*, p. 2.

Pornind de la o trecere în revistă a noțiunilor elementare ale lingvisticii (cu accent pus pe conceptul de semn), autoarea realizează un scurt istoric al problemelor ce țin de acest concept, în principal, din perspectivă structuralistă, integralistă și cognitivistă.

Studiul continuă cu o scurtă prezentare a modului în care limbajul, dincolo de a reprezenta un mod de comunicare, reflectă universul conceptual al ființei umane, în ideea în care categoriile lingvistice nu servesc doar la realizarea comunicării, ci sunt modalități prin care se redă înțelegerea „realității” de către individ. Din acest punct, cercetătoarea insistă pe relația limbaj-cogniție și experiențele socio-fizice și pornește de la prezumția că limbajul redă tipare de gândire, recurgând la simboluri convenționale. În cuvintele autoarei, „Pentru a ‚studia poezia cotidianului’, a cărei particularitate definitorie o reprezintă limbajul prozaic, am recurs la reevaluarea limbajului din perspectivă cognitivistă, pentru a descoperi ‚instrumentele și metodele’ cele mai adecvate în vederea interpretării textelor poetice.”⁴

O vastă discuție are drept subiect *lingvistica textului*, abordată aici din perspectivă coșeriană, dar pornind de la cele șapte standarde de textualitate stabilite de Beaugrande și Dressler, în vederea fixării unei abordări procedurale privind coeziunea și coerența textuală. Cercetătoarea întreprinde, cu succes, acest tip de analiză pe mai multe texte ale poezilor din Grupul de la Brașov (Andrei Bodiș, Simona Popescu, Caius Dobrescu și Marius Oprea) și conchide că, de foarte multe ori, coerența relațională „este implicită sau conectorii este posibil să nu puncteze această relație așa cum se intenționează de către emițător. Într-un astfel de caz, intervine subspecificarea relațională, fenomen direct conectat la amplificarea unei trăsături esențiale a poezității: ambiguitatea. Discursul poetic se constituie progresiv pe un centru semantico-referențial din care se desprind rețele endoforice sau exoforice care urmăresc plasarea referențelor în cercuri semantice gradual diferențiate, recurente sau eliptice vizând, ca efect de totalitate, o reprezentare mentală ori ‚o lume posibilă/imaginară ’ care depinde într-o foarte mare măsură de ‚indiciile’ lingvistice pe care le asigură însuși textul poetic, dar care sunt, în egală măsură, ancorate în contextul discursiv.”⁵ Exegeza continuă cu o serie de interpretări ale textelor poetice, pornind de la teoria spațiilor mentale, respectiv teoria amalgamării, acceptând că, întrucât spațiile mentale sunt structuri cognitive determinate de limbaj, limbajul și cogniția nu accesează nicio altă dimensiune care să transgreseze experiența și gândirea.

Nucleul cărții dezvăluie punctele de convergență ale structurilor conceptuale pe care se organizează experiența poetică, prin metaforă și prin transformări ale schemei imagistice, așa cum sunt prezentate de Lakoff. Pornind de la ideea că metafora este un proces de conceptualizare a unor conținuturi cognitive noi pe care se structurează o experiență inedită, autoarea adoptă, totodată, teoria construcției lumilor posibile, pentru a descoperi cum se reflectă starea de lucruri din lumea reală în cea poetică, al cărei context

⁴ Ibidem, p. 13.

⁵ Ibidem, p. 15.

discursiv menține deschisă dihotomia realitate-ficțiune. În opinia cercetătoarei, „Nu încapе îndoială asupra faptului că este important contextul producerii acestor poeme și că el devine un punct de legătură între studiul lingvistic al literaturii și fundalul cultural, social ori politic în care actul poetic s-a produs și a fost receptat. Această poezie a realului pe care am supus-o investigației noastre s-a dovedit a avea diverse grade de compatibilitate cu lumea reală, scalări care ne-au permis să configurăm o ordine existențială diferită ca dimensiune a experienței, dar totodată familiară prin atributele ei fundamentale: recuperarea umanului, sondarea experiențelor ființei prin interiorizarea unor trasee cognitiv-senzoriale și afective epuizante și exasperante.”⁶. Dar, spre deosebire de teoria lumilor posibile, care restrânge analiza la structurile ontologice generate de limbaj, apelând la teoria lumilor textuale, autoarea sesizează că „Afinitatea lui Bodiu pentru cotidianul străzii, pentru pulsația fiziologică a ființei și ființelor care îl populează se regăsesc în lumi alternative concatenate, împlinite într-un destin în care realitatea lumii a fost perfect integrată celei a cuvintelor. Conținutul semantic al acestor experiențe ne este accesibil nouă, cititorilor, prin reprezentările mentale sau prin lumile textuale, în foarte mare măsură dependente de indiciile lingvistice asigurate de lexicul poetic.”⁷. Cercetătoarea s-a angajat într-un demers comparativ punând în lumină aspectele definiției ale metaforei conceptuale, precum și punctele sensibile care au fost, în timp, supuse analizei și reevaluării, prin prisma noilor studii apărute atât în spațiul cognitivist, cât și în cel integralist.

Concluziile se concentrează în jurul ideii că nu putem face o distincție între un tip de limbaj care ar construi poezia cotidianului și un tip de limbaj care ar construi alte texte literare: „În fapt, este doar o chestiune de încadrare a valorii intensității pe care o are limbajul ca sumă a unor posibilități.”⁸ Chestiunea esențială la care se raportează cercetătoarea este cea a creativității în general, nu doar a celei reduse la uzul metaforic literar. Creația de lumi posibile se înscrie în finalitatea poeziei, deoarece „poezia este întotdeauna absolută și, tocmai de aceea, creează și alte lumi posibile” (E. Coșeriu⁹). La acest nivel, cercetătoarea a stabilit intersecția dintre poetica cognitivă și cea de orientare integrală, identificând ca locuri comune procesul semantic de la care ambele pornesc în observarea creației de sens în poezie, precum și asumarea premisei că structurile convenționalizate sunt persistente în limbajul și în gândirea umană. Astfel, în poemele lui Bodiu, structura metaforică internă s-ar profila pe imaginea unei realități analoge față de realitatea imediată pe care o explorează corporal și psihic, manifestându-și autonomia față de acesta „prin brevilocvența și austeritatea discursului.”¹⁰

⁶ Ibidem, p. 19.

⁷ Ibidem, p. 20.

⁸ Vezi *infra*, *Concluzii*, p. 218.

⁹ Ibidem, p. 221.

¹⁰ Ibidem, p. 222.

Autoarea precizează că generarea lumii textuale se prezintă ca discurs gramatical de natură cognitivă, în care decretorii sunt instanțe ale lumii discursive. Diferitele roluri pe care le au în lumea textuală -emițători sau receptori – le permit să devină creatori ai acestei dimensiuni în baza cunoașterii comune pe care o împărtășesc și în care pot integra propriile experiențe ori, prin disjuncții, pot desprinde sublumi care sunt schimbate față de lumea textuală încorporată în ele. „Multe dintre poemele lui Bodiș conțin acești declanșatori ai schimbării lumilor, câțiva dintre aceștia fiind: visul, amintirea, convingerile și dorințele, metafora, negația sau vorbirea directă. Așa apreciem că se manifestă ‚existența ca mod de poezie ‚, prin multiplicarea nivelurilor ontologice ale ființei poetice care sondează realitatea și limitele limbajului.”¹¹

Totodată, cercetătoarea scoate în evidență și punctele slabe ale modelelor cu care operează lumile posibile în poezie, întrucât ele ar reprezenta o teorie al cărei scop a fost, la origine, destinat lumilor ficționale narative și, prin urmare, ar avea la bază formulări destul de abstracte și de rigide, care privesc lumea actuală drept o noțiune lipsită de controverse. „Or, în poezie, această considerație este discutabilă și face ca aceste modele să își găsească cu greu raportare la proprietățile lingvistice ale textului, motiv pentru care nu se pot aplica oricărui produs poetic. Pentru poemele analizate, natura ‚amalgamată‘ a situațiilor proiectate de text are o diversitate considerabil mai mare decât relațiile de accesibilitate, în special, regulile referitoare la identitatea proprietăților și identificarea inventarului, dar, cu toate acestea, expansiunea tipologică a lumilor posibile în sfera poeticului contribuie la nuanțarea creației poetice privite ca fenomen cultural.”¹²

Autoarea și-a propus să demonstreze că interdisciplinaritatea abordărilor de interpretare poetică oferă oportunități investigative prin explorarea relațiilor care se stabilesc între teorii din domenii diferite: lingvistică, psihologie, antropologie culturală, pragmatică etc., în opinia ei, cercetările ulterioare care vor recurge la aprofundarea acestor relații vor optimiza, cu certitudine, comprehensiunea textului poetic, din perspectivă cognitivă și integrală. Mai mult, apreciază că „legătura dintre lingvistica cognitivă și poetica cognitivă poate fi fructificată în înțelegerea limbajului literaturii, dat fiind că ambele apreciază cunoașterea limbajului ca emergentă din cunoașterea întrupată a omului în lume.”¹³

Așa cum spuneam, studiul este inovativ și necesar și se remarcă prin minuțiozitatea și obiectivitatea interpretărilor, prin disocieri conceptuale și analitice corect întreprinse. Cartea de față este necesară, în special, dacă avem în vedere direcțiile de cercetare pe care le deschide pentru viitor.

Prof. univ. dr. habil. Radu DRĂGULESCU
Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

¹¹ Ibidem, p. 222.

¹² Ibidem, p. 224.

¹³ Ibidem, p. 224.

INTRODUCERE

„Rețele ale limbajului. Andrei Bodiu – existența ca mod de poezie” este o temă de cercetare legată de modul în care se construiește o viziune poetică printr-un set de trăsături simptomatice pentru o poezie directă, adăugate unui limbaj reevaluat sub aspectul componentei comunicative.

Complexitatea cercetării vizează mai multe aspecte: bibliografia străină destul de recentă și puțin exploatată, perspectivele teoretice extrem de puțin aplicate în domeniul poeziei (puține modele teoretice), oportunitatea de a deschide o nouă direcție de interpretare aplicând modele de analiză din domenii variate: lingvistică, psihologie, poetică cognitivă, semantică, stilistică, antropologie, pragmatică.

Obiectivul central al lucrării este direct legat de valorificarea existenței „ca mod de poezie”¹⁴, într-o manieră aplicată, raportată la felul în care se construiește și se manifestă un discurs poetic transparent. Literatura este o formă specifică a experienței cotidiene – în această idee, cogniția este parte esențială a capacității noastre generale de a desprinde sensul lumii. Cercetările recente din lingvistica cognitivă probează că sensul nu se regăsește tot atât de mult în limbaj, pe cât este accesat de acesta, limbajul fiind produsul unor procese cognitive globale care permit omului să-și conceptualizeze experiențele. Accentuând centralitatea gândirii analogice prin care se proiectează elemente dintr-un domeniu în altul, lingviștii cognitiști justifică o varietate de fenomene lingvistice, de la anaforă la metaforă și metonimie. Teoriile lor lingvistice devin suportul unor teorii literare, în sensul în care textele literare sunt produsul unor minți conștientizatoare, iar interpretările lor, în egală măsură, sunt fixate în contextele socio-culturale și fizice în care au fost create și sunt receptate.

În plan secund, se vizează interferența rezultatelor derivate din cercetările specialiștilor asupra limbajului, din perspectivă cognitivă, respectiv integralistă. Fiind un domeniu încă aflat în evoluție, puțin formalizat în teoria literară, poezia cognitivă este un instrument a cărui utilitate se dovedește în explicitarea proceselor de raționament, respectiv de structură și de conținut, pe care textele literare sunt bazate. Deși nu dispune de un aparat terminologic bine conturat, regăsindu-se doar posibilitatea de raportare la lingvistica cognitivă (stilistica cognitivă, semantica cognitivă), acest domeniu de lucru ne pune la dispoziție o teorie literară originară atât din limbajul textelor literare, cât și din strategiile lingvisticii cognitive la care lectorii recurg pentru a le înțelege. Preocupată în aceeași măsură de dimensiunea lingvistică și psihologică a textului literar, poezia

¹⁴ Terian, A., *Existența ca mod de poezie*, în Ziarul de Duminică, 26 ianuarie 2001 (n.n. Sintagma din titlul articolului este aplicată de criticul literar poeziei pe care Simona Popescu, membră a Grupului de la Brașov, o publică în vol. *Lucrări în verde sau Pledoaria mea pentru poezie*, Ed. Polirom, 2006 și caracterizează un unghi particular de concepție pe care se configurează poezia sa, anume realitatea vieții cotidiene.).

cognitivă înțelege literatura drept formă specifică a experienței umane contingente, în mod deosebit, a cogniției, ca manieră de acces la înțelesurile lumii.

În altă ordine de idei, odată cu teoria metaforei cognitive, această figură semantică intră în sfera fenomenelor lingvistice care deschid multiple perspective de interpretare. După cum observa Elena Faur¹⁵, „Spre deosebire de E. Coșeriu, care deja în 1952 situa «creația metaforică», în sens larg, în mediul cognitiv al limbajului[...], semantica cognitivă vede metafora ca un fenomen care creează conținuturi cognitive noi sau «domenii conceptuale» ale *gândirii* în cadrul unor «spații mentale», anterioare și/sau independente de funcționarea limbajului.”, considerație care accentuează necesitatea identificării unui numitor comun al celor două direcții, în scopul valorificării schemelor imagistice și a metaforei conceptuale, în studiile de orientare integrală.

Chiar în cadrul cercetărilor cognitive au apărut noi paradigme de studiu, care atestă importanța, dar și necesitatea unei reevaluări a naturii conceptuale a metaforei. Realismului experiențial de sorginte lakoffiană, Michael Kimmel¹⁶ îi identifică patru repere care impun optimizare, în sensul inserării unor date teoretice aparținând cadrului fenomenologiei culturale. În primul rând, lingvistul observă că realismul experiențial are o deschidere limitată asupra variației culturale, în învățarea încorporată și în performanță. Secundar, probează o viziune restrânsă a ceea ce presupune experiența culturală și preconceptuală. Totodată, nu propune un model al interacțiunii dintre discursul cultural și componenta corporală a individului. Nu în ultimul rând, Kimmel apreciază că realismul experiențial nu consideră încorporarea drept proces care implică interacțiunea dintre agenții culturali. Chiar și în lumina acestor aprecieri, nu se impune o direcție clară, care să ia în considerare caracterul formator al limbajului, respectiv al culturii, așa cum se o va face semiotica cognitivă, prin recunoașterea autonomiei funcționale a limbajului.

Reprezentarea conținuturilor de-a lungul domeniilor este preluată de cercetările integraliste asupra metaforei, cu diferența că lingviștii integraliști consideră aceste conținuturi ca fiind lingvistice. Orientările recente ale lingvisticii cognitive la care vom face și noi referire aduc în discuție, în afara metaforei conceptuale, metafora primară ca metaforă discursivă, adică de natură lingvistică. Aceste considerente ne determină să urmărim argumentele celor două direcții, care nu pot elucida sau epuiza complet subiectul, dar deschid perspective de cercetare menite să sprijine rezolvarea punctelor conflictuale existente în dezbateri; orice aspect criticabil devine, cu siguranță, o sursă de inspirație pentru un studiu nou care corectează/îmbunătățește problema respectivă. În mod firesc, o cercetare care deschide o direcție nouă sau testează o ipoteză mai puțin verificată, poate fi replicată.

¹⁵ Faur, E., *Eugeniu Coșeriu și noua direcție în studiile cognitive*, în revista *Limba Română*, nr. 3, anul XXIX, Chișinău, 2019, p. 53-54.

¹⁶ Kimmel, M., *Properties of cultural embodiment: Lessons from the anthropology of the body*, în *Body, Language and Mind, volume 2: Sociocultural Situatedness*, editori: R. M. Frank, René Dirven, Tom Ziemke, Enrique Bernárdez, Mouton de Gruyter, Berlin, 2008, p. 78.